

De la luminarea poporului la educația permanentă

Drd. MIRCEA GHEORGHE POPA
Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea

Epoca luminilor rămâne interesantă sub multe aspecte, inclusiv din punctul nostru de vedere și trebuie să observăm că marile idei ale contemporaneității europene își au originea în iluminismul secolului al XVIII-lea. Iluminismul a făcut ca ideile să devină vectori ai schimbărilor sociale. „*Studiind nașterea ideilor, sau cel puțin metamorfozele acestora, (sublinia Paul Hazard în cartea sa **Criza conștiinței europene**) urmărindu-le de-a lungul itinerariului lor, cu începuturile modeste în felul în care se afirmă și se consolidează progresiv, în victoriile lor succesive și în triumful lor final, ajungem la convingerea profundă că forțele intelectuale și morale și nu cele materiale sunt acelea care dirijează și comandă viața.*”¹²⁷

Au apărut atunci câteva utilizări predilecte ale unor concepte cum sunt *rațiune, natură, progres, libertate, fericire, emancipare ... binele omului, ... binele de obște, ... luminarea poporului*. Iar școala, literatura, arta, cultura în general, devin instrumentele, dar și domeniile în care aceste concepte vor opera pentru a influența apoi hotărâtor evoluția socială în întregul său.

Dincolo de tot ce a însemnat iluminismul pentru popoarele Europei, românii au fost în permanență conectați la mișcările marilor curente de idei. Iar românii ardeleni încă și mai mult.

Obligată prin date social - politice impuse, „inteligenția” românească și-a înțeles și asumat apostolatul, chiar și atunci când a dispus de mijloace materiale derizorii.

Revoluția franceză, războaiele napoleoniene apoi, au răscolit o ordine anchilozată, pe care nici o Sfântă Alianță n-a mai putut-o păstra. Popoare mari cu contribuții semnificative la cultura europeană (italienii, germanii) au purces la făurirea statelor lor naționale – ca și românii, de altfel – în timp ce altele, mai mici numeric (finlandezii, danezii), amenințate cu disoluția, au înțeles că „*educația și cultura constituie puterea într-o națiune mică.*” Pentru actualitatea lor și în spiritul lucrării de față, reproducem cuvintele cu care se adresa filosoful J. V.

¹²⁷ Apud. Mircea Popa, *Binele de obște și mitul bunului împărat*, în *Aspecte și interferențe iluministe*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, p. 147.

Snelman, în secolul al XIX-lea, scriitorilor finlandezi: „*Datoria voastră este aceea de a deștelega mințile poporului, voința și energiile sale adormite, să-i trezești conștiința națională. Învățați poporul cum să-și facă o țară mai bună. Suomi este marea noastră familie. Țineți minte că toți finlandezii, până și cel mai umil cărbunar, cioban, văduvă sau măturătoare, sunt frații și surorile voastre mai mici. Aveți datoria de a-i educa și de a-i introduce în familia popoarelor de veche cultură, deschizându-le ochii pentru a înțelege ce se petrece în jurul lor.*”¹²⁸

Românii au știut toate acestea, dar ei au avut alte priorități. Prioritățile românilor au avut în vedere cucerirea dreptului la libera afirmare în propria limbă, lupta pentru învățământul în limba maternă, posibilitatea de a-și dezvolta nestingerii, în țara lor, cultura proprie.

Așa au apărut, în vara anului 1848, cele dintâi inițiative ale intelectualilor români din Oradea – spre exemplu – ca mărturii notabile despre istoricul presei românești din Bihor, când ideile revoluției se cereau a fi știute în straturi cât mai largi ale populației. Astfel, s-au ivit și în Oradea preocupări de stabilire a unui contact cât mai strâns și permanent cu populația, pentru a întări solidaritatea națională într-un moment decisiv al istoriei noastre moderne. Dintr-un material semnat cu pseudonimul Lazaroni – cel mai probabil preotul Ioan Munteanu – aflăm că în Oradea sunt „foarte mari mișcări și mai cu seamă în două privinți, cea de întâie în privința literaturii române.”¹²⁹

Autorul are o atitudine ironică față de autoritățile diecezane. „*Mulțumită lui Dumnezeu că au priceput și aicea bărbații carii duceau cârma diecezelui, că în adevăr ar fi bine, de s-ar prinde și ei de oarece lucru folositoriu națiunei române, și așa acuma au proiectat unii și s-au convorbit că vor eda un organ român.*”¹³⁰

Optimist, semnatarul făcea apel la eventualii cititori: „*Fie dară cu așteptare onoratul public român pentru că cred că în scurt timp vom să vedem programa noului organ român de la redactor, s-au însoțirea care-l va (e)da.*”¹³¹

Proiectul nu a fost realizat din motive pe care le putem bănuși: absența în zonă a unei tipografii românești, lipsa de experiență, dar și reținerea autorităților în privința unor publicații românești. Intențiile nu au fost abandonate. Episcopul

¹²⁸ Nicolae Săcăliș, *Politica culturală și politica educațională – la noi și în lume*, Ed. Asociației Universităților Populare din România, Universitatea Ioan I. Dalles, București, 1997, p. 53.

¹²⁹ *Gazeta de Transilvania*, 1848, nr. 69, p. 286 – 287 / Apud Viorel Faur, *Contribuții la istoricul presei românești din Crișana*, în *Crisia*, 1986, p. 313 -317.

¹³⁰ *Idem.*

¹³¹ *Ibidem.*

Vasile Erdélyi făcea cunoscută printr-o circulară – la 17 decembrie 1849 – dorința înființării unui „*organ sau Foae Națională românească și bisericească*,” care ar fi urmat să fie citită, în fiecare duminică, „*poporului*.” Între „*cele mai de frunte griji ale noastre și aceia o am numărat ca de o parte naționalitatea românească să se întemeieze și cu dânsa literatura română și să se înainteze și, de altă parte, ca poporul român să aibă un organ prin care să poată veni în cunoștința rânduielilor împărătești și bunătăților poporului român și națiunei date împreună cu folositoare învățatură pentru tot creștinul român.*”¹³²

Este această intervenție a ierarhului orădean încă o dovadă că spațiul nostru a fost conectat la mișcările largi de idei de „*luminare a poporului*,” idei vehiculate în spațiul european al timpului pe arii foarte largi. Totodată, trebuie să acceptăm că Grundtvig – poetul și pedagogul danez, recunoscut și celebrat ca dascăl al poporului său – a fost un exponent al ideilor care pluteau, persistau, în atmosfera intelectuală a timpului, din fiordurile nordului scandinav până pe culmile Carpaților.

Revenind la această preocupare a episcopului Vasile Erdélyi, avem încredințarea unei aprobări de principiu pentru scoaterea periodicului, după cum urmează – „*în privința aceasta, pași(i) de noi făcuți n-a(u) fost zadarnici, am primit scrisorile de la Primatele țări(i), prin care este apromitată toată părținirea, numai să pociu denumi un Redactor acestor foi destul de calificat și ca preoții și bisericile să prenumere pre aceste foi.*” Circulara făcea apel la „*părținirea acestei întreprinderi*” din partea românilor din diecezele Muncaciului și Făgărașului. Totodată, se încerca recrutarea unui redactor „*destul de calificat*” pentru o asemenea activitate. Același document stabilea prețul unui abonament anual, care ar fi urmat să fie plătit „*mai puțin (de) jumătate (din) prețul prenumerăției*” de preot, iar cealaltă parte să fie obținută de la poporenii, ori „*din casa bisericii.*” Iar ca acțiunea să reușească, preoții urmau să cuvânteze în biserică, „*dezvăluind poporului folosul mare sufletesc și trupesc care va urma din citirea sau auzirea acelor ce se vor cuprinde în numitul organ.*”¹³³

În ce privește comparația cu popoarele nordice, unde, după anumite perioade istorice de restriște – uneori lungi – noțiunea de modern și de civilizație a fost înțeleasă în profunzimea și în esența ei, devenind o parte vie și activă a modului de viață, la românii ardeleni, problema era nu cum să-și organizeze ei mai bine sistemul de învățământ, ci să le fie îngăduit să-și organizeze, măcar secvențial, învățământul.

¹³² Arhivele Statului Oradea, fond *Parobia greco-catolică Tășad*, dos. 1, f. 92.

¹³³ *Idem*.

Un proverb spune că un finlandez construiește o casă și o saună lângă ea; doi finlandezi pun bazele unei biblioteci de împrumut; trei finlandezi redactează o gazetă; patru finlandezi întemeiază o țară. Frumoasă și mobilizatoare această superbie. În context, trebuie însă să ne gândim la Badea Cârțan, ciobanul cu cărți, care, după propriile-i cuvinte, „cerșea lumină” la București ca s-o împartă în satele făgărășene. Trebuia să ne gândim la perseverența lucrare, modestă, dar continuă, a bibliotecilor mobile, prețioasele lăzi cu cărți, veritabile biblio-care, precursori ale bibliobuzelor de astăzi din vestul Europei. Aceste lăzi cu cărți, alese după criterii prestabilite (care, ele însele, pot presupune ample comentarii) circulau din sat în sat, într-o mișcare mai degrabă tainică, organizată și făptuită de ASTRA. Ne putem gândi, totodată, la stăruitoarea grijă a beiușenilor să-și înființeze Casina Română.

După Marea Unire, asistăm la eforturile exemplare care au avut ca scop imediat îmbogățirea și lărgirea orizontului spiritual al tuturor păturilor sociale, în fapt, educația permanentă, conceptul care în secolul anterior mobilizase generațiile de intelectuali români: **luminarea poporului**.

Atunci s-au dezvoltat și au înflorit concepte și instituții susținute de întreaga noastră elită intelectuală: universitățile populare înființate de Iorga, educația poporului, inițiată de Spiru Haret și ilustrată prin eforturile unor oameni de dimensiunea lui Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Ion Simionescu, Gheorghe Brătianu, Mihail Ralea, Constantin Rădulescu Motru.

A intervenit deturnarea comunistă, care a încercat să schimbe societatea românească prin intermediul unei închiziții ideologice, făcând să dispară pedagogia socială. Ea a fost înlocuită cu propaganda politică, cu acțiunile cultice, ritualuri care nu au nici o legătură cu acea educație pe care marii oameni de cultură au gândit-o ca un proces de reconstrucție socială.

Este cert, din perspectiva experienței istorice imediate, că diferențele dintre societatea noastră – aflată într-o perpetuă și păguboasă tranziție – și cele din Vestul Europei își au originea în această experiență socială și politică nefastă care s-a numit comunismul sovietic, acclimatizat la noi, în România, cu influențe extrem-orientale.

În antiteză, putem spune că dinamica și progresul societăților occidentale se datorează, în principal, acestui capital pedagogic: faptului că liderii occidentali au înțeles legătura care există între politică și pedagogia socială și națională, între progres și educația permanentă.

Considerăm că întreaga reconstrucție socială de aici trebuie să pornească, de la educația permanentă.

From People Enlighten to Permanent Education

Abstract

The Enlightenment made important changes in European nations spiritual evolution. It created some special senses to some words, such as: human nature, progress, freedom, happiness, evolution etc.

Romanians were always in close connection with the cultural movements that took part in Europe. In this way, during the revolution of 1848 /49, Romanian political leaders tried to establish a better communication with the people; we have to mention – according to this idea – their attempts to create a newspaper, in order to facilitate information spreading.

The most important aspect, or idea, that became wide known and accepted in those times, was that the only chance to make headway was to give the people the possibility to learn, to be educated. And all the leaders worked in this way.